

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

Воронін Віктор Миколайович

УКРАЇНСЬКО-КУБІНСЬКІ ВІДНОСИНИ У
1960 - 1994 РОКАХ

Спеціальність 07.00.03 -
всесвітня історія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ - 1995

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00754613 (Q)

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

Воронін Віктор Миколайович

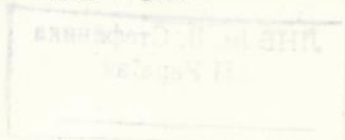
УКРАЇНСЬКО-КУБІНСЬКІ ВІДНОСИНИ У
1960 - 1994 РОКАХ

Спеціальність 07.00.03 -
всесвітня історія

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ - 1995

AB 32.167

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана на кафедрі історії та зовнішньої політики країн Азії, Африки і Латинської Америки Інституту міжнародних відносин Київського Університету ім. Тараса Шевченка

Науковий керівник - доктор історичних наук, професор
Кириченко В.П.

Офіційні опоненти - доктор історичних наук
Камінський Є.Є.
кандидат історичних наук, доцент
Стрілько А.А.

Провідна установа - Інститут історії України
НАН України

Захист відбудеться " 22 " травня 1995 р.
о 10 годині на засіданні спеціалізованої ради
Д.068.18.06 при Київському університеті ім. Тараса
Шевченка /252017, м.Київ, вул.Володимирська, 60,
ауд.349/

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці
Київського університету ім. Тараса Шевченка

Автореферат розісланий " " квітня 1995 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради
кандидат історичних наук, доцент

М.О.
Рудь М.О.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Ми є свідками світових радикальних змін: закінчення "холодної війни", крах ялтинсько-потсдамської системи, розпад СРСР та створення нових незалежних держав, загострення проблем їх входження до регіональних і міжнародних структур, складна проблематика становлення нового міжнародного порядку, нові глобальні виклики розвитку людської цивілізації потребують копіткої роботи по формуванню нової зовнішньої політики незалежної України. Докорінні зміни, що відбуваються у доволишньому міжнародному середовищі, в якому розбудовується і функціонує суверенна Україна та її міжнародна політика, зумовлюють необхідність вивчення та глибокого аналізу міжнародних контактів, зв'язків, відносин, які здійснювала Україна у складі СРСР, бо ніяка політика не починається з нуля; всяка розумна політика базується на минулому, очищеному від наносного, неприродного, заідеологізованого у взаємозв'язку з новим. Отож і українсько-кубинські зв'язки вимагають об'єктивного аналізу історії їх розвитку та здобутків, аби розпочати нову сторінку відносин України та Куби, суверенних держав, які започатковують дійсно нові взаємини, неідеологізовані, взаємовигідні, рівноправні.

Розпад СРСР дуже боляче вразив Кубу, її економіку, створив дуже складні незвичайні проблеми. То й виникає запитання: скільки радянського у кубинському? Скільки українського у кубино-радянському? Чи несе Україна історичну відповідальність за теперішні проблеми Куби? Питання ці зовсім не риторичні, вони становляться самим життям, логікою відносин наших країн у минулому, яке потрібно правильно оцінити, аби не схити у майбутньому.

Отож актуальність теми дослідження обумовлюється, по-перше, необхідністю неупередженого аналізу українсько-кубинських відносин радянського періоду на основі рішучої відмови від ідеологізованого підходу, старих стереотипів та штампів; по-друге, визначенням місця та ролі внеску України в історичний розвиток Куби 1960-1990 рр.; по-третє, потребою вивчення особливостей переростання ідеологізованих зв'язків наших держав у минулому у взаємовигідні відносини незалежних держав. у сучасному; по-четверте, потребою дослідження закономірностей

виникнення кубинської політики України, як частини латиноамериканської політики нашої держави; по-п'яте, необхідністю розумного збереження позитивного досвіду українсько-кубинських контактів, зв'язків, відносин у минулому з метов використання їх у відносинах з іншими країнами Латинської Америки та світу; по-шосте, потребою аналізу та оцінки нових відносин України і Куби, які ще тільки народжуються; по-сьоме, доцільністю вироблення конкретних рекомендацій молодій українській дипломатії щодо її латиноамериканської та кубинської політики.

Зазначена актуальність теми дослідження визначила і наукову проблему дисертації: особливості поєднання історичного досвіду минулого у двосторонніх відносинах України і Куби з реаліями міжнародних відносин у принципово нових історичних умовах.

Вивчення цієї наукової та практичної проблеми обумовило вибір дисертантом концепції дослідження: Україна зробила значний внесок в історичний розвиток Куби за радянських часів, але вона не несе історичної відповідальності за наслідки цих відносин у 1960-1990 рр.

Виходячи з зазначеної наукової проблематики та концепції, об'єктом дослідження є міжнародні зв'язки та зовнішня політика України щодо республік Латинської Америки у 1960-1990 рр., а предметом - українсько-кубинські відносини зазначеного періоду, причому дисертант розглядає ці відносини всебічно /політичні, економічні, гуманітарні, культурні тощо/.

Таким чином, мета цього дослідження - зробити неупереджений аналіз та наукові висновки щодо ролі, місця, значення та змісту українсько-кубинських відносин у 1960-1994 рр. Для реалізації цієї мети дисертант поставив такі завдання:

- 1/ дослідити місце та роль УРСР у політичних відносинах СРСР і Республіки Куба у 1960-1990 рр.;
- 2/ визначити особливості участі України у радянсько-кубинських економічних відносинах, особливо у галузі сільського господарства, цукрової промисловості, промисловому співробітництві, морському господарстві;
- 3/ вивчити місце та роль України у відносинах СРСР та Куби у сфері науки, культури та освіти, особливо у наукових зв'язках, культурних відносинах, системі освіти;

- 4/ з'ясувати відносини незалежної України з Кубою у 1991–1994 рр.;
- 5/ висвітлити особливості історичного періоду розвитку України та Куби після розпаду СРСР;
- 6/ проаналізувати українсько–кубинські політичні стосунки у 1991–1994 рр.;
- 7/ розглянути економічні відносини України і Куби після проголошення незалежності України;
- 8/ обґрунтувати висновки щодо співробітництва суверенної України та Куби на гуманітарних теренах;
- 9/ зробити прогностичні висновки щодо майбутнього українсько–кубинських відносин та практичні рекомендації молодій українській дипломатії.

Хронологічні межі дисертаційної роботи охоплюють період від приходу Ф.Кастро до влади /лютий 1960 р./ до кінця 1994 р. При цьому дисертант виділяє два періоди: перший – з 1960 р. до 16 липня 1990 р. /прийняття Декларації про державний суверенітет України/ і другий – з 16 липня 1990 р. і 24 серпня 1991 р. до кінця 1994 р.

Методологічною основою дослідження є закони діалектики та логіки на ґрунті історико–порівняльного методу наукового дослідження з урахуванням принципу історизма.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній:

- 1/ вирішена важлива наукова та практична проблема;
- 2/ вперше у вітчизняній історіографії з нових наукових позицій та підходів проведений неупереджений науковий аналіз українсько–кубинських відносин у 1960–1994 рр.;
- 3/ обґрунтовані нові ідеї, положення та висновки, які значною мірою збагачують національну історичну науку;
- 4/ висвітлені роль, місце та значення України в історичному розвитку Куби у зазначений період;
- 5/ вивчені закономірності, особливості, тенденції, чинники, які впливали і впливають на розвиток українсько–кубинських стосунків;
- 6/ досліджені конкретні контакти, зв'язки, взаємовідносини різних суб'єктів українсько–кубинських взаємин, їх позитивний чи негативний досвід;

- 7/ проведена наукова оцінка як історичного минулого, так і сьогодення відносин України і Куби, їх місця у світовій і національній політиці;
- 8/ вироблені та сформульовані конкретні рекомендації для української дипломатії щодо визначення національної зовнішньої політики стосовно країн Латинської Америки, і Куби зокрема.

Практичне значення дисертації пов'язане з тим, що вона вирішує важливу наукову та практичну проблему, а її результати можуть бути використані для подальшого більш глибокого вивчення суміжної проблематики, а також використані практичними співробітниками зовнішньополітичних установ. Матеріали дисертації можуть бути використані при вивченні курсів "Все-світня історія", "Зовнішня політика України", "Історія міжнародних відносин та зовнішньої політики", "Зовнішня політика країн Латинської Америки" та різноманітних спецкурсів.

Джерела та література. Використані для написання дисертації джерела та література – українською, російською, англійською та іспанською мовами, різні за своєю політичною направленістю, науковою цінністю, методологією та методами дослідження, висновками та рекомендаціями, дають підставу дисертанту стверджувати, що наукова проблема, вирішення якої він поставив перед собою за мету, не вирішена ні у вітчизняній, ні у науковій літературі Росії та зарубіжжя. В Україні з 39 дисертацій з латиноамериканської тематики лише дві можна вважати наближеними до теми дослідження: це кандидатська дисертація Заліського М.І. з Запоріжжя "Участие Советской Украины в отношениях СССР со странами Латинской Америки", захищена в Інституті Латинської Америки АН СРСР у 1989 р., та кандидатська дисертація Тропіна В.І. з Сум "Участие Украинской ССР в советско-кубинском сотрудничестве", захищена у 1988 р. у Київському державному університеті ім. Т.Г.Шевченка. Ці дисертації написані з позицій партійно-комуністичної ідеології і викривляють дійсний стан справ. Однак ці роботи дали дисертанту практичний матеріал для аналізу українсько-кубинських відносин на новій основі.

У цілому дисертаційне дослідження побудоване на використанні широкого кола документальних джерел, багатьох архівних

та статистичних матеріалів, значна частина з яких вводиться вперше в науковий обіг, а також вітчизняної та зарубіжної наукової літератури. Особливу увагу було приділено вивченню кубинських державних і партійних документів, праць та виступів керівників державно-партійних структур Республіки Куба.¹ Великий фактологічний матеріал було знайдено в матеріалах зовнішньої політики СРСР і Республіки Куба, документах радянсько-кубинських відносин.²

¹ I съезд Коммунистической партии Кубы. Гавана, 17-22 декабря 1975 г.- М., 1976; II съезд Коммунистической партии Кубы. Гавана, 17-20 декабря 1980 г.- М., 1982; Кастро Ф. Речи и выступления.- М., 1960; Кастро Ф. Речи и выступления. 1961-1963.- М., 1963; Кастро Ф. Избранные произведения. 1952-1986 гг.- М., 1986; Informe Central al III Congreso del Partido Comunista de Cuba.- La Habana, 1986; Programa del Partido Comunista de Cuba (Proyecto).- La Habana, 1986; Castro F. Discursos.- La Habana, 1975-1976.- Т. I-II; Castro F. Nuestro partido represente la historia reciente de la patria.- La Habana, 1965; Roa R. Política exterior de la Nación cubana.- Islas, 1969.- Vol. I-II; Roa R. Retorno a la alborado.- Universidad central de las Villas, 1964.- Vol. I-II; Roka B. Conferencia en la Universidad Popular sobre et tema: El XXII Congreso del Partido Comunista de la URSS y el desarrollo de la revolucion cubana en el IX ciclo de la Universidad Popular. Los organismos de la revolucion el día 15 dic. de 1961.- La Habana, 1961; Roka B. Los fundamentos del socialismo en Cuba.- La Habana, 1961; Rodríguez C.R. La clase obrero y la revolucion.- La Habana, 1960, etc.

² Внешняя политика Советского Союза и международные отношения. Сб. документов. 1961-1985 гг.- М., 1962-1986; Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с зарубежными государствами.- М., 1965-1981; Народы СССР и Кубы навеки вместе.- М., 1963; СССР - Куба. Документы дружбы и солидарности.- М., 1980; Cuba en la ONU. Documentos.- La Habana, 1961; Documentos de Política Internacional de la Revolución Cubane.- La Habana, 1971.- Vol. I-III, etc.

Важливе значення для розгляду солідарності Української РСР з революційною Кубою на міжнародній арені мали документи ООН та КНЕСКО, а також документи діяльності УРСР на міжнародній арені.¹ Для аналізу та висвітлення участі організацій, підприємств і установ УРСР у радянсько-кубинському співробітництві використовувались документи, які зберігаються в Архівах громадських організацій України, Міністерства закордонних справ України.² Дослідження внеску громадських організацій Української РСР у розвиток відносин з Кубою базується на звітах, листах та довідках архівів Укрудпрофу, Українського відділення Товариства радянсько-кубинської дружби, ЦК ЛКСМУ, а також матеріалах архівів Одеського, Черкаського та Херсонського міських відділень Товариства радян-

¹ Док. ООН //Док. ХУ-ХХІ сесій ООН. Док. А/РУ ІІІІ-1983; Док. ООН //Док. Первого комітета.- Док. А/С.І/І.274; Док. А/С.І/І.277; Док. А/С.І/І.ІІ56 тощо; Док. КНЕСКО //20 Генеральной Конференции КНЕСКО.- Док. 20С/20; 2І Генеральная Конференция КНЕСКО.- Док. 2ІС/ДР-97 тощо; Українська РСР на міжнародній арені. 1962-1981 рр.- Т.І-Ш.- К., 1977, 1981, 1984, 1987 та ін.

² Архів громадських організацій України: Арх. ІІІ при ЦК КПУ.- Ф.І.- Оп.3І.- Спр. 2І2І, 2329, 2595, 2804, 2806, 28І3, 3072, 3077, 3358, 3544, 377І та ін.; Там же.- Ф.І.- Оп.32.- Спр. 996, І43І, І549 та ін.; Звіти Міністерства сільського господарства УРСР про науково-технічне співробітництво з зарубіжними країнами в 1965-1979 рр. //Там же.- Ф.І.- Оп.3І.- Спр. 3075; Там же.- Ф.І.- Оп.32.- Спр.529, 604 та ін.; Звіт Держплану УРСР про науково-технічні зв'язки Української РСР з зарубіжними країнами за 1970-1979 рр. //Там же.- Ф.І.- Оп.32.- Спр.529, 604, 859 та ін.; Док. Міністерства закордонних справ УРСР //Там же.- Ф.І.- Оп.3І.- Спр.І887, 2ІІ4, 2ІІ7, 2І2І; Док. Міністерства закордонних справ України //Док. конф. МР/СОНР. - І8/24 та ін.

сько-кубинської дружби.¹ При написанні дисертації аналізувалися документи архівів Академії наук УРСР, Міністерства культури УРСР, Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР, Міністерства освіти УРСР.² Окрім того, було використано матеріали ряду підприємств, зокрема, заводів "Дормаш" і "Азовкабель", Іллічівського морського порту, виробничих об'єднань ім. Петровського м.Херсона і "Азот" м.Черкаси, "ЧорноморНДПроект" м.Одеса, наукових установ республіки, що брали участь у виконанні численних виробничих програм у рамках співробітництва двох країн.

¹ Архів громадських організацій України: Об'єднаний архів Уккрадпрофу //Арх. ЦДА України.- Ф.2605.- Оп.8.- Спр.3562-6098; Там же.- Оп.8.- Спр.8026-9496; Там же.- Оп.9.- Спр.396-647 та ін.; Архів громадських організацій України: Арх. ЦК ЛКСМ України //Арх. ІІІ при ЦК КПУ.- Ф.7.- Оп.20.- Спр. 61, 165, 285, 355, 418, 586, 595, 653, 713 та ін.; Арх. Українського відділення Товариства радянсько-кубинської дружби.- Спр. за 1974-1986 рр.; Поточні архіви Одеського, Черкаського, Херсонського міських відділень Товариства радянсько-кубинської дружби.- Спр. за 1965-1986 рр. та ін.

² Арх. Академії наук УРСР.- Ф.І.- Оп.І.- Од.зб.47; Там же.- Оп.27.- Од.зб.28; Звіт АН УРСР про зв'язки з зарубіжними країнами в 1972-1975 рр. //Архів громадських організацій України: Арх. ІІІ при ЦК КПУ.- Ф.І.- Оп.32.- Спр.529, 604 та ін.; Звіт Міністерства культури УРСР про зв'язки з зарубіжними країнами в 1963-1970 рр. //Там же.- Оп.31.- Спр.2329, 2811, 3358 та ін.; Звіт Міністерства культури УРСР про зв'язки з зарубіжними країнами в 1971-1985 рр. //Арх. Міністерства культури УРСР за 1971-1986 рр. - Папки "Куба"; Арх. Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР.- Стенографіческий отчет III конференции ректоров сотрудничающих вузов СССР и Республики Куба.- 26 февр. 1985 г., г.Київ; Арх. Міністерства освіти УРСР за 1978-1985 рр.- Спр.13; Арх. ЦДА України.- Ф.Р-166.- Оп.15.- Спр.5504, 5516, 5707, 6004 та ін.

У процесі роботи над дисертацією автор спирався на праці радянських учених, у яких розкриваються принципи зовнішньополітичної діяльності соціалістичних держав і взаємовідносин між ними. Дисертант, зокрема, вивчив праці І.О.Дудінського, Б.М.Ладигіна, В.І.Седова, О.В.Вахромєєва та інших учених, які присвячені загальним питанням співробітництва і взаємодопомоги країн соціалізму, координації їх діяльності на міжнародній арені.¹

Досліджуючи питання, пов'язані з участю Української РСР у політичному співробітництві Радянського Союзу і Куби, використовувались роботи, де аналізується зовнішньополітична діяльність СРСР і Куби, принципи, напрямки та форми політичного співробітництва між ними.²

¹ Дудинский И.В. Социалистическое содружество: основные тенденции развития.— М., 1977; Социализм и международные отношения.— М., 1975; Ладыгин Б.Н., Седов В.И. Исторический опыт сотрудничества стран СЭВ.— М., 1980; Международные отношения нового типа. Вопросы теории и практики развития мировой социалистической системы.— М., 1978; Вахромеев А.В. Борьба социалистического содружества за разрядку международной напряженности.— М., 1979; Укрепление единства социалистических стран. Вопросы теории.— М., 1977; Санакоев Ш., Капченко Н. О теории внешней политики социализма.— М., 1977; Социалистический интернационализм: Теория и практика международных отношений нового типа.— М., 1979; Пролетарский интернационализм — мощное оружие революционного преобразования мира.— М., 1980 та ін.

² Владимиров В.Х., Костка В.Г. Куба: 20 лет новой внешней политики.— М., 1980; Внешняя политика социалистической Кубы.— М., 1980; Гриневич Э.А. Вашингтон против Гаваны.— М., 1982; СССР и Латинская Америка 1917—1967.— М., 1967; Гриневич Э.А., Гвоздарев Б.И. Куба в мировой политике.— М., 1984; Дарусенков О.Т., Горбачев В.А., Ткаченко В.С. Куба — остров созидания.— М., 1975; Российско-кубинские и советско-кубинские связи XVIII—XX вв.— М., 1975; Владимиров В.Х. Куба в межамериканских отношениях.— М., 1984; Советско-кубинские отношения 1917—1977.— М., 1980; Пацук В.В. Форпост социализма в Латинской Америке.— К.,

При аналізі економічних зв'язків СРСР та Куби використовувались розвідки радянських учених А.Д.Бекаревича, В.О.Бородаєва, Г.І.Жукова, С.А.Мікояна, М.М.Кухарєва та ін., де розглядаються основні напрямки, форми і цілі радянсько-кубинського співробітництва у галузі господарської діяльності, а також форми і зміст допомоги Кубі в розвитку різних галузей народного господарства.¹ Відомо, що економічний розвиток Куби у значній мірі залежав від стану справ у сільському господарстві, і передусім від виробництва цукру. Пріоритетна увага цій галузі з боку керівництва країни

1978; Великий Октябрь и кубинская революция.- М., 1977; Страны Латинской Америки в современных международных отношениях.- М., 1967; Глинкин А.Н., Сизоненко А.И. Внешняя политика стран Латинской Америки.- М., 1982; Советско-кубинские отношения - социалистический интернационализм в действии //Тезисы конференции к 25-летию советско-кубинских отношений.- М., 1985; XXV лет кубинской революции. Тезисы конференции.- М., 1985; Дарусенков О.Т. Куба - первое социалистическое государство западного полушария.- М., 1977; Республика Куба.- М., 1984; Пащук В.В. 25 героических лет. Республика Куба в борьбе за мир и международное сотрудничество.- К., 1983; Куба: четверть века по пути социалистического созидания.- К., 1984; Тупикин А.П. Творческое сотрудничество братских партий стран социализма.- М., 1976; та ін.

¹ Бекаревич А.Д. Куба: внешнеэкономические отношения.- М., 1970; Куба: 10 лет революции.- М., 1968; Бекаревич А.Д., Кухарев Н.М. Советский Союз и Куба: экономическое сотрудничество.- М., 1973; Советский Союз и Куба: 15 лет братского сотрудничества.- М., 1973; Бекаревич А.Д., Бородаев В.А., Жуков И.И. Куба: строительство социализма.- М., 1983; Великий Октябрь и кубинская революция.- М., 1977; Герасимчук Н.А., Слюсарь В.Д. Экономика производства сахара и тростникового сахара-сырца.- К., 1968; Куба: четверть века по пути социалистического созидания.- К., 1984; Путешков И., Шейнин Э.Я. Экономика Кубы в системе международного экономического разделения труда.- М., 1976 та ін.

обумовлена не тільки необхідністю створення відповідних нагромаджень для наступного розвитку матеріально-технічної бази, але й наявністю емкого ринку соціалістичних країн, їх всебічної допомоги Кубі у подоланні господарської відсталості. У цьому плані автора дисертації особливо цікавило питання участі України, як цукровироблячої республіки, у сприянні Кубі в модернізації і розвитку цукрової промисловості.

Аналізуючи проблеми співробітництва в духовній сфері, дисертант широко використав праці І.Р.Григулевича, М.І.Билинкіної, І.С.Бикової, Т.М.Ветрової, В.М.Полевого та інших авторів, в яких досліджуються основні напрямки і форми розвитку зв'язків двох країн у парні науки, культури і освіти, а також розкривається значення такого співробітництва.¹

Велику допомогу дисертанту надали праці М.М.Білоусова, В.О.Василенка, В.Д.Вовка, І.І.Островерхого, Г.М.Цветкова та інших учених. У цих працях розглядаються форми і правові аспекти міжнародної діяльності УРСР, а також міститься цінний фактологічний матеріал, що відбиває конкретний внесок у розвиток співробітництва СРСР та Куби.

- ¹ Григулевич І.Р. Культурная революция на Кубе.- М., 1965; Билинкина М.И. Современная литература Латинской Америки.- М., 1975; Бикова И.С. Кино Кубы.- М., 1984; Музыка стран Латинской Америки. Сборник статей.- М., 1983; Ветрова Т.Н. Искусство стран Латинской Америки.- М., 1967; Полевой В.М. Кинематограф Латинской Америки.- М., 1984; Арнольдов А. Культура развитого социализма.- М., 1975; Кашлев Ю.П. Международное сотрудничество и культурные связи.- М, 1975 та ін.
- ² Василенко В.А. Правові аспекти участі Української РСР у міжнародних відносинах.- К., 1984; Украинская ССР и зарубежные социалистические страны.- К., 1965; Вовко Д.А. Україна в міжнародних економічних зв'язках СРСР.- К., 1966; Островерхий І.І. Нашій дружбі мішніти.- К., 1964; Куба далеко - Куба рядом. Сборник статей.- Одесса, 1983; Цветков Г.М. На острові Свободи.- К., 1963; Белоусов М.М. Участие Украинской ССР во взаимодействии стран социализма в ООН //Вестн.КГУ.- 1982, № 14 та ін.

Дисертантом вивчені праці кубинських учених і громадських діячів, зокрема Н.Хіменеса, А.Гарсія, М.Уррутія, С.Фейхос та інших авторів, у яких розглядаються різні аспекти співробітництва Куби з країнами соціалізму і передусім з СРСР, висвітлюється радянсько-кубинське співробітництво у політичній, економічній та духовній сферах, роль цієї співпраці у розвитку кубинського суспільства.¹

Комуністичний курс Куби, зростання її впливу в світі і передусім у країнах Латинської Америки, розвиток співробітництва з Радянським Союзом виликало непокоєння на Заході. Тому вивчення проблем радянсько-кубинського співробітництва займає особливе місце в розвідках багатьох зарубіжних істориків, особливо американських, які прагнуть з своїх позицій розкрити суть радянсько-кубинських відносин.

Треба відзначити, що в діяльності американських дослідників, які вивчали питання радянсько-кубинських взаємин, можна виділити три напрямки – консервативний, поміркований та ліберальний.

Перший напрямок об'єднує позиція антикомунізму і вимоги прийняття жорстких заходів щодо СРСР і Куби. До його представників можна зарахувати Л.Гуре, Дж.Кіркпатрік, Р.Лейкена, Г.Рістона та інших політологів, які кваліфікують солідарність Радянського Союзу з Кубою як спробу радянської військової присутності в Карибському морі, що створює, на їхню думку, воєнну загрозу з боку СРСР та Куби країнам Латинської Америки і

¹ Перес-Гальдос В., Сокорро П. Братья навеки.- М., 1985; Garcia A. y Mironchuk P. Esbozo historico de las relaciones entre Cuba - Russia y Cuba - URSS.- La Habana, 1976; Garcia A. La Revolucion de Octubre y su influencia en Cuba.- La Habana, 1977; Le Reverand J. Breve historia de Cuba.- La Habana, 1978; Silva O. Cuba y el mercado internacional azucarero.- La Habana, 1971; Urrutia M. y Konlushko V. Viente anos de colobaraciones científico-Technica Cuba - URSS. 1962-1982.- La Habana, 1982; Union Literature sovietica.- La Habana, 1974; Bulgakova N., Feijoo S. Poetas rusos y sovieticos. Seleccion.- Santa Clara, 1966, etc.

США.¹ Основною тезою консервативної американської історіографії є твердження про залежність Куби від Радянського Союзу, відсутність самостійності у зовнішньополітичній діяльності. Як аргумент при цьому наводиться повний збір поглядів двох країн з основних питань світової політики.

До представників помірною напрямку американської історіографії Куби відносяться К.Блаз'є, К.Месо-Лаго, У.Лео-Гранде, Т.Соренсен та інші вчені, в основі праць яких лежить вимога до Білого Дому проводити гнучку політику щодо Куби, що, на їхню думку, має привести до її відриву від соціалістичної системи.² Основні рекомендації цих дослідників зводяться до того, щоб шукати та поглиблювати протиріччя в радянсько-кубінських стосунках, а не посилювати політичні і економічні санкції проти Куби, з метою відриву її від соціалістичної співдружності.

Розвідки представників ліберального напрямку - А.Берснера, Х.Каррери, С.Матоса, Х.Саламеа³ та інших, характери-

¹ Gure L. Cuba's Military Dependence on the USSR. In Soviet Seapower in the Caribbean: Political and Strategic Implications.- N.Y., 1972; Kirkpatrick J. US Security and Latin America //Contemporary.- N.Y., 1981. V.71, N1; Leiken R. Soviet Strategy in Latin America.- Wash., D.C., 1982; Wriston H. A Historical Perspective. Cuba and the United States: Long-Range Perspectives.- Wash., 1967, etc.

² Mesa-Lago C. Cuba in the 1970's. Pragmatism and Institutionalization.- Albuquerque, 1974; Blazier K. Cuba in the World.- Pittsburg, 1979; Leo-Grande W. Cuban Policy Recycled //Foreign Policy.- 1982, N4; Sorensen T. Los mil días de Jh.Kennedy.- Madrid, 1969; Sorensen T. Revolutionary Cuba in the World Arena.- Philadelphia, 1979; Cuba in Africa.- Pittsburg, 1980, etc.

³ Bersner D. Venezuela y el Caribe: Presencia cambiante.- Caracas, 1978; Carrera J. Hacia la Coexistencia pacifica en el Caribe //Relaciones Internacionales en el Caribe.- Lima, 1983; Matos S. El Panamericanismo a las luz del derecho internacional.- Caracas, 1980; Salamea J. Antecedentes historicos de la Revolucion Cubana.- Bogota, 1980, etc.

зуються в цілому об'єктивним викладом радянсько-кубинських взаємин. У той же час ідеологічна детермінованість часто приводить їх до непослідовності і суперечливості при аналізі співробітництва СРСР і Куби. Проте, їхні праці багато в чому сприяли доведенню певної інформації до західної громадськості щодо радянсько-кубинських взаємин.

У західній політологічній літературі окремо не розглядається роль республік колишнього Радянського Союзу в радянсько-кубинських відносинах. Деякі західні політологи, зокрема Р.Салівант, К.Савчук, загалом заперечують існування зовнішньополітичної діяльності союзних республік, у тому числі України, або ж свідчили про істотну обмеженість такої діяльності.¹ Дискутуючи з подібними твердженнями, радянські дослідники посилаються на статтю 72 п.15 Конституції Української РСР, яка визначає представництво УРСР у міжнародних відносинах. Але на практиці це підтверджується тільки формально активною роботою республіки в ООН, ЮНЕСКО, МОП та інших міжнародних організаціях, а також участю її представників у різних міжнародних конференціях та зустрічах.²

Структура роботи. Дисертація складається з вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури.

Вступ містить обґрунтування актуальності теми, визначення предмету та хронологічних меж і цілей дослідження. Наводяться докази його новизни та способи практичного використання. Дається короткий огляд використаних джерел та літератури.

Перший розділ - "УРСР у політичних відносинах СРСР і Республіки Куба у 1960-1990 рр.", присвячений показу ролі України за радянських часів у підтримці кубинської революції. Автор усвідомлює, що в ті часи Україна це не відіграла ролі активного суб'єкту міжнародних відносин. Проте, саме в

¹ Sullivant R. Soviet Politics and the Ukraine. 1917-1959.- N.Y.-L., 1962; Savchuk K. The Ukraine: A Sovereign and Independent State? //The Europ. Stud.Rev.- 1974, V.I, №.

² Див.: Василенко В.А. Правові аспекти участі Української РСР у міжнародних відносинах.- К., 1984.- С.91

цей час, на думку автора, строрюються підвалини українсько-кубинських відносин. Важливе місце тут посіла діяльність громадських організацій - профспілок, молодіжних, товариств дружби з зарубіжними країнами. На початку цього співробітництва Україна своїми діями сприяла захисту завоєвань кубинського народу, а потім - створенню сприятливої ситуації для включення Куби в світову політику.

Другий розділ - "Україна у радянсько-кубинських економічних відносинах". Тут аналізуються основні напрямки співпраці Української РСР і Куби у межах радянсько-кубинських економічних відносин. Особлива увага звернута на участь українських організацій та установ у справі модернізації сільського господарства на Кубі, зокрема цукрової промисловості, створенні основ металургії та машинобудування, організації морського господарства Куби. В різних галузях кубинського господарства впродовж останніх 30-ті рр. віддано працювали сотні фахівців з України. В цілому автор високо оцінює частку України в справі становлення і економічного розвитку молодої кубинської держави. Проте, слід відзначити, що економічні стосунки між Кубою і СРСР були підпорядковані ідеологічним установкам, а не доцільністю, що не могло не призвести до ряду негативних наслідків. Тому після розпаду СРСР здавалось би міцні економічні стосунки почали руйнуватися, що викликало серйозні труднощі в економіці Куби і певні проблеми в економіці України.

У третьому розділі - "Участь України у відносинах СРСР та Куби у сфері науки, культури та освіти", автор зупиняється на проблемах наукового обміну, що пройшов шлях від створення наукової бази і підготовці вчених на Кубі до спільних розвідок науково-дослідних колективів і координації науково-дослідних робіт. Основною для підйому науки на Кубі було піднесення загальноосвітнього рівня населення Куби, до чого причетна й Україна. Вдосконалення системи освіти, починаючи з школи і до університетів, серйозний напрямок в українсько-кубинських стосунках в гуманітарній сфері. Спеціальний параграф у розділі присвячений культурним взаєминам між Кубою та УРСР у радянський період. Значний обмін провідними митцями

сприяв не тільки взаємному пізнанню народів України і Куби, але й справив значний вплив на розвиток мистецтва в обох країнах.

Четвертий розділ - "Українсько-кубинські відносини у 1991-1994 р.", присвячений сучасному стану українсько-кубинських відносин в основних сферах суспільного життя - політичній, економічній, гуманітарній сфері. Автор спеціально зупинився на труднощах, що виникли у зв'язку з розпадом СРСР в суспільстві України і Куби, а також у взаєминах між ними. Подолання цих труднощів бачиться на шляху відновлення українсько-кубинських відносин, але на інших, ніж раніше, засадах. Мається на увазі перехід у співробітництві на принципи взаємовигідності та рівноправності. Окрім того, політика стосовно Куби розглядається в розділі як частина загальної латиноамериканської політики суверенної України.

На думку автора, на сьогодні політичні та економічні відносини між Кубою і Україною не відповідають велінням часу. Варто звернути увагу на ті здобутки, що були в минулому, і на їх основі будувати плідне співробітництво. Перші кроки вже робляться. Так, народ України ніколи не забуде ролі кубинських лікарів у боротьбі з наслідками Чорнобильського лиха.

У результаті проведення аналізу теми і проблеми дослідження, дисертант дійшов висновків, які виносить на публічний захист.

1. Теза про те, що комунізм був принесений на Кубу ззовні, не зовсім вірна. Логіка розвитку революційних подій, особливості їх перебігу, розвиток протистояння з Сполученими Штатами інстинктивно підштовхував кубинське керівництво до СРСР як "заступника" і союзника, як гаранта революції і влади.

2. Україна, як держава, не несе і не може нести історичної відповідальності за кубинський соціалізм, оскільки не була суверенним суб'єктом зовнішньої політики.

3. Українсько-кубинські відносини 1960-1990 рр. не можуть бути кваліфіковані як виключно негативні тільки тому, що вони були ідеологізовані і керовані з Москви. Люди, які їх здійснювали, чесно виконували свій обов'язок.

4. Політичні відносини СРСР і Куби, звичайно, не були рівноправними: з боку Радянського Союзу це була великодержавна політична експансія з метою створення у Західній півкулі форпосту соціалізму, антиімперіалізму і антиамериканізму. Все це призвело до відходу Куби від країн Латинської Америки.

5. Економічна політика СРСР щодо Куби, важливе місце в якій посідала Радянська Україна, мала неоднозначний характер. З одного боку, народне господарство Куби з допомогою СРСР піднялося за 30 років на якісно вищий економічний щабель. А з іншого – Радянський Союз сформував на Кубі новий залежний тип розвитку на основі залежної економіки-утриманки.

6. Відносини СРСР та Куби у сфері науки, культури та освіти, активну участь у яких брала Україна, носили характер відвертої ідеологічної експансії. Проте, конкретна допомога у гуманітарній сфері радянських спеціалістів, зокрема українських, сприяла тому, що Куба дійсно досягла феноменальних успіхів, особливо в галузі медицини, науки і освіти.

7. Після розпаду СРСР і зникнення "соціалістичної співдружності" українсько-кубинські відносини понизились до рівня 1960 року. Однак по мірі становлення незалежної України і зміни ситуації на Кубі, обидві країни, відчуваючи взаємопотяг до спільного вирішення складних проблем, стали на шлях відновлення відносин, але вже з нової сторінки.

8. Латиноамериканська політика незалежної України має бути виважена і науково обґрунтована, базуватись на демократичних доктринах і концепціях, принципах міжнародного права. Нагальне завдання для України – скористатись історичним досвідом проведення суспільних реформ і подолання господарських негараздів у країнах Латинської Америки в перехідний період.

9. Що стосується політики України щодо Куби, то вона має бути частиною латиноамериканської політики нашої країни і вестись з позицій національних інтересів та концепцій українського державотворення.

10. Послідовна, виважена, передбачлива, постійна, чесна, взаємовигідна зовнішня політика України заживе авторитету у країнах Латинської Америки і тим самим збільшить свої потенційні можливості у світовій політиці.

Апробація роботи. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли відображення у статтях:

1. "Україна - Куба: режим найбільшого сприяння" /"Віче".- 1995, № 3/.
2. "Українсько-кубинські політичні відносини" /"Політика і час".- 1995, № 4/.
3. "Економічні відносини України і Куби у 1991 - 1994 рр." /"Економіка України".- 1995, № 4/.

Дисертація обговорювалась на кафедрі нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка. Основні ідеї та висновки автора викладалися на засіданнях політичного Клубу, створеного при журналі "Політика і час".

Воронин В.Н. Украинско-кубинские отношения в 1960-1994 годах.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.03 - всеобщая история, Киевский университет имени Тараса Шевченко. Киев, 1995.

Защищается рукопись, которая содержит исследование украинско-кубинских отношений в 1960-1994 гг.

Указанный период делится автором на два этапа, водорозделом которых является обретение Украиной независимости в результате распада СССР. Первый этап характеризуется тем, что Украина не выступает как самостоятельный субъект международных отношений. Украинско-кубинские отношения являются частью советско-кубинских. На втором этапе Украина, как суверенный субъект международных отношений формирует качественно новый тип взаимоотношений с Кубой.

Ключевые слова:

Политические, экономические, гуманитарные отношения, межгосударственные связи, контакты

Voronin V.N. The Ukrainian-Cuban Relations in 1960-1994.

The dissertation is an application for the degree of candidate of history. Speciality number - 07.00.03 - The Universal History. Taras Shevchenko University of Kiev. Kiev, 1995.

The manuscript is going to be defended contains the examination of the Ukrainian-Cuban relations in 1960-1994.

The above-mentioned period is divided in two stages. The border of two stages has been the acquiring of the Ukraine its independence as a result of USSR's collapse. The first stage is characterized by that the Ukraine has not yet been an independent subject of international relations. The Ukrainian-Cuban relations has been the part of the soviet-cuban ones. From the beginning of the second stage /1960/ the sovereign Ukraine is forming qualitevely new type of relations with Cuba.

Key words:

Political, economical, humanitarian relations; bilateral connections, contacts

Зам. 239 Формат 60x84/16 Обл.-вид. арк. 1,17

Підписано до друку 18.04.1995 р. Тираж 100.

Поліграфічна дільниця Інституту здоров'я ім. Л. І. Мед-
ведя

AB 32.161